

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

Датум и орган који је именовео комисију:

1. 2. 2021, Наставно-научно веће Филолошког факултета у Београду

САСТАВ КОМИСИЈЕ

1. др Бојан Ђорђевић, редовни професор, ужа научна област Библиотекарство (14. 10. 2020), Филолошки факултет Универзитета у Београду;
2. др Ема Петровић, редовни професор, ужа научна област Оријенталистика (15. 9. 2016), Филолошки факултет Универзитета у Београду;
3. др Јована Шаљић, научни сарадник, ужа научна област Туркологија (28. 2. 2018), Историјски институт.

2. ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1) Име, име једног родитеља, презиме:

Милан (Небојша) Ранђеловић

2) Датум рођења, општина, држава:

29. 6. 1981, Ниш, Србија

3) Датум одбране, место и назив магистарске тезе:

Кандидат је докторске студије уписао као дипломирани студент коме је диплома изједначена са академским називом мастер 30. 10. 2013. године. Дипломски рад под називом „Српско племство у Јужној Угарској (1459-1690)“ одбранио је на Департману за историју Филозофског факултета у Нишу 30. 6. 2005. године.

3. НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

КУЛТУРНЕ ПРИЛИКЕ У НИШУ У XIX ВЕКУ У ВРЕМЕ ОСМАНСКЕ УПРАВЕ:
АРХИВИСТИЧКО-ДОКУМЕНТАЛИСТИЧКИ ПРИСТУП

4. ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација *Културне прилике у Нишу у XIX веку у време османске управе: архивистичко-документалистички приступ* кандидата Милана Ранђеловића

обухвата 340 куцаних страна. Подељена је на 6 поглавља, од којих су прва три систематично раздељена на потпоглавља, четврто организовано према личностима паша које су управљале Нишом, пето дато као компактна целина, а шесто има функцију закључка. I. *Увод* (1-63): 1. Тема и хипотезе. 2. Проблем изучавања историје Ниша у османском периоду и питање османских функционера у домаћој и страниј историографији. 3. О архивској и документалистичкој грађи која је коришћена у истраживању. 4. Ниш под османском влашћу од XIV до краја XVIII века. 5. Србија под Османлијама у XIX веку. 6. Османско царство од Свиштовског мира (1791) до Берлинског конгреса (1878). II. *Административно-територијални развој османског Ниша у XIX веку* (64-86): 1. Територијални оквир Нишке казе. 2. Територијални оквир Нишке нахије. 3. Ширење надлежности Ниша и касније административне промене. III. *О карактеру и улози управника Ниша* (87-104): 1. Порекло и образовање. 2. Служба у провинцији и обавезе. 3. Бити паша – искушења и лоше стране. IV. *Османски управници Ниша у XIX веку* (105-268). V. *Култура и урбани живот Ниша током последњег века османске управе* (269-301). VI. *Закључак* (302-304). Докторски рад на крају садржи и речник мање познатих речи и топонима (305-311), списак илустрација и фотографија (312-313), као и списак архивских и периодичких извора и литературе (313-340).

5. ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација Милана Ранђеловића написана је са поузданом методолошком прецизношћу и теоријском заснованошћу, те са даром за анализу примарне архивске грађе, њену критичку валоризацију и структурално распоређивање. Предмет докторске дисертације је урбани, социјални, а посебно културни живот Ниша током деветнаестог века, дакле у последњим деценијама османске управе. Дисертација је израђена првенствено на основу архивске грађе из више архива и архивских одеља културних и научних институција, међу којима је најзначајнија грађа из *Vaşbakanlık Osmanlı Arşivi*, Архива Србије, Архива Епархије нишке и Историјског архива Ниша. Та грађа је у раду детаљно представљена, уз проверу и верификовање тако прибављених информација.

У уводном поглављу кандидат је поставио основне хипотезе истраживања, указујући на досадашње резултате културноисторијског изучавања османске управе града Ниша, а посебно током деветнаестог века. Указао је на историјски контекст и пружио дијахронијски преглед развоја Ниша под османском влашћу до почетка деветнаестог столећа. Кандидат је закључио да је главни разлог недостатка обимнијих и синтетизованих истраживања нишког живота – а посебно културног – у деветнаестом веку (до ослобођења 1878. године) недовољна проученост архивске грађе и других документалистичких извора, посебно у турским архивима. Кандидат је зато пружио прегледан опис архивских фондова који садрже грађу важну за ово истраживање, анализирао значај грађе, указујући на потребу критичке валоризације докумената и на њихов информационо-документалистички потенцијал. Истакао је важност тада малобројне периодике и нагласио разноврсност грађе о Нишу тога времена – административне, дипломатске, грађевинске, епистоларне, мемоарске, фотографске и географске.

У поглављу које носи назив „Административно-територијални развој османског Ниша у XIX веку“ кандидат је утврдио која је то територија коју је обухватала Нишка нахија, те Нишка каза, приказујући све административне промене и ширење и сужавање надлежности турских управника Ниша. Пружио је оквире за увиђање домета реформи турских власти и веза са централном влашћу на Порти.

У поглављу под називом „О карактеру и улози управника Ниша“ кандидат је настојао да покаже колико је личност особе на том положају била значајна за све аспекте живота деветнаестовековног Ниша. Анализирајући њихово порекло, образовање, каријеру и начине успона у служби, кандидат је утврдио да су они имали исти осећај интелектуалног, социјалног и културолошког елитизма, који је проистигао најпре из чињенице да су припадали исламу као доминантној религији, а потом и из чињенице да су били припадници повлашћене класе. Стога су и спровођење реформи, па и рад на оснивању и јачању културних и образовних институција у Нишу, зависили од личности паше који је градом и нахијом управљао.

Стога је у следећем поглављу, под називом „Османски управници Ниша у XIX веку (1799-1878)“ – једном од два централна у овом раду – кандидат подробно приказао личности и начин управљања сваког турског управника Ниша до ослобођења, као и утицај њихове управе на становништво, како исламске вере, тако и хришћанско, те на социјалне, урбане и културне прилике у Нишу. Током деветнаестог столећа сменило се чак тридесет девет управника Ниша, а сваки од њих имао је своју стратегију владања и управљања, која је, опет, или ишла укорак са политиком Порте, или – а то је био ређи, али драматичнији случај – одступала од те политике. Слабљење централне власти увек је наводило нишку османску управу на, за њих болне, компромисе, што је чинило да утицај муслиманског становништва (којег је, у овом добу, било тек петина у Нишу) слаби, а то је, опет, појачавало гнев према домаћим хришћанима и изазивало терор. Политичка нестабилност и ратна дешавања још су више слабила и финансијску и привредну моћ, што је пољуљало и морал и осећај одговорности и самих паша које су управљале Нишом, али и државних службеника и официра. Настојећи да непристрасно и строго критички процени праве домете управе појединих паша, кандидат је посебну пажњу посветио онима који се нису истицали само ратним постигнућима и ауторитетом положаја, већ и реформама које су мењале изглед Ниша, његов урбани ареал и контекст градског живота, што се одражавало и на културном и образовном плану (Мехмед Васиф-паша, Џунди Исмаил-паша, Зејнел-паша, Мидхат-паша, Абдурахман Нуредин-паша).

Још једно централно поглавље рада носи назив „Култура и културни живот Ниша током последњег века османске управе“. Кандидат је показао да прве четири деценије деветнаестог столећа нису донеле никакве битније промене у односу на претходни период. До значајнијих промена у животу грађана Ниша, а напосе у побољшању социјалних, културних и образовних прилика и за Муслимане и за Србе, дошло је тек након Хатишерифа из 1839. године и тзв. Нишке буне из 1841. године. Установљење одређених институција отпочело је за време друге управе Мехмед Васиф-паше, када је порасла брига власти за здравље становништва и дошло до прилива школованих лекара из Европе, пре свега Француза и Италијана. Средином шесте деценије деветнаестог века убрзава се рад на изградњи Саборног

храма, на чему ради нишки епископ Јоаникије II. А онда се културна слика Ниша у свим аспектима (градски живот, комуникације, урбана структура, образовање, културне институције, здравство) убрзано мења и напредује. Развија се телеграфска мрежа, унапређује образовање (пored развоја руждија, отворена је и прва хришћанска школа у Нишу), довршава се Саборни храм, уређују путеви, канализација, изграђена је болница, ислахана (васпитни дом), отварају се књижнице и читалишта. Посебно занимљив део овога поглавља посвећен је намери Мидхат-паше да сруши Теле-кулу, коју је сматрао лошим примером пред све већим бројем европских путника и путописаца који су остављали сведочанство о Нишу. Занимљиво је да је наишао на подједанк отпор Муслимана који су ову грађевину сматрали симболом тријумфа и Срба који су је сматрали симболом страдања. Најзад, у овом поглављу кандидат је, пре свега на основу досад неуочене архивске грађе, приказао борбу Срба да сачувају своје образовне и културне установе од бугарског утицаја. Ово поглавље представља велики допринос културноисторијским проучавањима Ниша и Србије у деветнаестом веку.

Закључак рада сажима и сумира резултате до којих је кандидат дошао, представља јасно и прегледно истицање најважнијих домета опсежно спроведеног истраживања, али и указивање на даље правце изучавања и сличних истраживања.

Рад је пропраћен досад углавном непознатим фотографијама и илустрацијама, врло промишљено употребљеним, са речником мање познатих речи, као и топонима, и уз прегледан списак извора и литературе.

6. СПИСАК НАУЧНИХ РАДОВА

1. Ниш 1860. године – Садразамско време / Милан Ранђеловић // Пешчаник, 8 (2010).
2. Жером-Адолф Бланки – записи о Нишкој буни 1841. године / Милан Ранђеловић // Пешчаник, 9 (2011).
3. Ислахана у Нишу / Милан Ранђеловић // Пешчаник, 10 (2012).
4. Хафизагићи, породица нишких моћника / Милан Ранђеловић // Пешчаник, 11 (2013).

5. Записи Варингтона Смита о побуни врањаских Арнута / Млан Ранђеловић // Крушевачки зборник, 16 (2015).
6. Саборни храм у Нишу: прве деценије (1856-1878) / Милан Ранђеловић // Пешчаник, 13 (2015).
7. Епископ нишки Јоаникије Други (1848-1859) / Милан Ранђеловић // Пешчаник, 15 (2017).
8. Мотиви из живота и дела прве савремене турске књижевнице Фатме Алије у роману „Нове“ Јелене Димитријевић / Милан Ранђеловић // Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, 83 (2017).
9. Захиде Баши: један пример суфијске мистике из османског Ниша / Милан Ранђеловић // Гласник Етнографског института, 66, 1 (2018).
10. Спровођење танзимата у Нишу за време Мидхат-паше 1861-1864 / Милан Ранђеловић // Историјски часопис, 67 (2018).

7. ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Истраживање које је у својој докторској дисертацији спровео Милан Ранђеловић вишеструко је значајно за нашу културну историју. Кандидат је остварио критички валоризовану синтезу истраживања османске управе у Нишу током деветнаестог века. На општем плану указао је на значај обимне, и досад слабо истражене, архивске грађе као културноисторијског извора. Ова грађа је, овом студијом, синтетизована, систематски истражена, валоризована и методолошки доследно употребљена. Овом дисертацијом расветљени су сви аспекти турске управе у Нишу током деветнаестог века (политички,

социјални, а нарочито културно-просветни). Дата је критичка анализа деловања и постигнућа турских управника Ниша, са бројним новим подацима о њиховом животу и делатности. У коначници, пружена је реална и на архивистичким темељима заснована слика културног живота у Нишу током осам деценија деветнаестог века у складу са културноисторијским приликама у Турској тога времена.

8. ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Промишљеним, критичким и методолошки ваљаним коришћењем примарних архивских извора, периодике, али и досадашње литературе, кандидат је пружио целовиту студију о политчком, али пре свега културном животу Ниша у последњим деценијама турске управе током деветнаестог столећа (до ослобођења 1878. године). Одлучивши се за систематично истраживање овог питања, успео је да уочи специфичности урбаног и културног живота једног града чији је значај као пограничног места ипак превазилазио оквире који би се дали претпоставити, и у коме су се – некад више, некад мање – одсликавале унутрашње реформе турске државе. Кандидат је рад организовао прегледно, писао га јасним, али строго научним стилем, по тачно утврђеним мерилима архивистичке и историјске науке, што је дало убедљивост његовим ставовима и могућност јасног уочавања резултата истраживања.

9. ПРЕДЛОГ

На основу свега изложеног, сматрамо да је Милан Ранђеловић обрадом теме под називом КУЛТУРНЕ ПРИЛИКЕ У НИШУ У XIX ВЕКУ У ВРЕМЕ ОСМАНСКЕ УПРАВЕ: АРХИВИСТИЧКО-ДОКУМЕНТАЛИСТИЧКИ ПРИСТУП сачинио вредно дело, од несумњивог значаја за архивистичку науку, али и више, за познавање културне историје нашег народа. Своју дисертацију кандидат је урадио методолошки ваљано,

критички, и уз поштовање свих норми научноистраживачког рада.. Због тога предлажемо Наставно-научном већу Филолошког факултета Универзитета у Београду да докторску дисертацију Милана Ранђеловића прихвати, те да кандидату одобри приступ усменој одбрани рада.

У Београду, 4. 3. 2021. године

др Бојан Ђорђевић, редовни професор

др Ема Петровић, редовни професор

др Јована Шаљић, научни сарадник

